

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIUS**

**TYRIMAS
DĖL MOKYKLOSE NESIMOKANČIŲ VAIKŲ**

2010 m. gruodžio 23 d.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, reaguodama į Lietuvos Respublikos Seimo Narkomanijos ir alkoholizmo prevencijos komisijos pirmininkės V. V. Margevičienės iškeltą problemą, jog, remiantis Švietimo informacinių technologijų centro pateiktais statistiniais duomenimis, Lietuvos Respublikos mokyklose nesimoko 15897 vaikų (iš kurių: 152 – dėl socialinių priežasčių, 23 – dėl psichologinių priežasčių, 48 – dėl mokymosi nesėkmių, 10 – dėl priklausomybės nuo alkoholinių gėrimų, narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei polinkio daryti nusikalstamas veikas, 6892 – dėl išvykimo iš šalies, 8798 – nesimokymo mokykloje priežastys nežinomos, nes vaikai nebuvo rasti pagal savo deklaruotą gyvenamąją vietą), siekdama išsiaiškinti susidariusią situaciją, nusprendė atlikti tyrimą dėl mokyklose nesimokančių vaikų problemų.

Siekdama išsiaiškinti šalies mokyklose nesimokančių vaikų skaičių, taip pat nustatyti galimas nesimokymo priežastis, išanalizuoti su duomenų apie nesimokančius vaikus rinkimu savivaldybėse ir jų sisteminiu šalies mastu susijusias problemas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė paprašė savivaldybių administracijų pateikti šią informaciją:

1. Savivaldybės teritorijoje gyvenamąją vietą deklaravusių, tačiau mokyklą nelankančių vaikų nuo 7 iki 16 metų skaičių.

2. Savivaldybės teritorijoje gyvenamąją vietą deklaravusių, tačiau mokyklą nelankančių vaikų, vyresnių nei 16 metų, tačiau nesulaukusių pilnametystės, skaičių (atsižvelgus į tai, kad šie duomenys nebuvo nurodyti Švietimo informacinių technologijų centro 2009 m. birželio mėnesį pateiktoje informacijoje).

3. Vaikams, mokyklose nesimokantiems dėl socialinių, psichologinių, priklausomybės nuo alkoholio, tabako ir kitų psichotropinių medžiagų ar neįgalumo, bei jų šeimoms teikiamą pagalbą, siekiant užtikrinti tinkamą jų teisės į mokslą įgyvendinimą (atsižvelgus į tai, kad šio pobūdžio informacija, išskyrus atskirų Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamų skundų tyrimo metu renkamus duomenis, nebuvo anksčiau apibendrinama).

4. Priemonės, kurių imasi savivaldybė, organizuodama duomenų apie nesimokančius vaikus paiešką ir priežasčių nustatymą.

5. Problemas, su kuriomis susiduriama organizuojant duomenų apie nesimokančius vaikus paiešką ir priežasčių nustatymą, bei galimus jų sprendimo būdus.

6. Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinė sistemos trūkumus.

7. Priemonės, kurių įgyvendinimas nacionaliniu ar rajono mastu galėtų užtikrinti tinkamą vaiko teisės į mokslą įgyvendinimą ir mokyklos nelankančių vaikų skaičiaus mažėjimą.

Be to, nuomonę apie Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemos galimus trūkumus ir 2009 m. gruodžio – balandžio mėnesiais duomenų apie mokyklose nesimokančius vaikus rinkimo bei sisteminimo metu nustatyto didelio tokių vaikų skaičiaus galimas priežastis buvo paprašyta pateikti Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministeriją bei Švietimo informacinių technologijų centrą. Taip pat, išanalizavus savivaldybių administracijų pateiktą informaciją ir išsiaiškinus, kad viena iš didžiausių problemų, kylančių organizuojant mokyklose nesimokančių vaikų paiešką, yra gyventojų gyvenamosios vietos deklaravimo sistemos netobulumas, informaciją apie priemones, skirtas užtikrinti tinkamą Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo nuostatų laikymąsi – registravimąsi seniūnijose ar kitame savivaldybės administracijos padalinyje (savivaldybėse, kuriose seniūnijos neįsteigtos, arba savivaldybių teritorijose, kurios nepriskirtos seniūnijoms), pasikeitus gyvenamajai vietai, tame tarpe ir dėl ilgesnio nei 6 mėnesių išvykimo iš šalies – buvo paprašyta pateikti Lietuvos Respublikos gyventojų registro tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos.

I. TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

I.1. Teisės aktai, susiję su vaiko teisės į mokslą įgyvendinimu

I.1.1. Vaiko teisė į mokslą

Vaiko teisių konvencijos 28 straipsnis įtvirtina vaiko teisę į mokslą. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 34 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad vaikas turi teisę į mokslą, kuris ugdytų jo bendrą kultūrinį išprusimą, intelektą, sugebėjimus, pažiūras, dorovinę bei socialinę atsakomybę, sudarytų sąlygas asmenybei vystytis. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 41 straipsnyje ir Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 46 straipsnio 2 dalies 3 punkte numatyta ne tik vaiko teisė į mokslą, bet ir pareiga vaikams iki 16 metų mokytis. Tiek valstybė (jos institucijos), tiek tėvai (vaiko globėjai/rūpintojai) turi pareigą užtikrinti, kad būtų sudarytos realios galimybės ir sąlygos įgyti privalomą išsilavinimą bei užtikrinti vaiko teisės į mokslą įgyvendinimą.

Vietos savivaldos įstatymo 6 straipsnis, apibrėžiantis savarankiškas (Konstitucijos ir įstatymų nustatytas (priskirtos) savivaldybių funkcijas, nustato, kad savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų iki 16 metų mokymosi pagal privalomojo švietimo programas užtikrinimas priklauso savivaldybės funkcijai. Savivaldybės vykdomoji institucija privalo, Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitą ir užtikrinti, kad visi vaikai mokytųsi pagal privalomojo švietimo programas (Švietimo įstatymo 59 straipsnio 2 dalies 4 punktas). Tačiau, galima teigti, kad išsamaus teisinio reglamentavimo, kokiomis priemonėmis turi būti užtikrintas visų vaikų mokymasis pagal bendrojo lavinimo programas, nėra.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 18 straipsnio ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 3 ir 4 straipsnio nuostatos įtvirtina prioritetinę tėvų pareigą ir atsakomybę už tinkamą vaikų teisių užtikrinimą ir įgyvendinimą. Vaiko teisės į mokslą užtikrinimas yra viena iš pagrindinių sąlygų, lemiančių tinkamą tėvų teisių ir pareigų atlikimą. Švietimo įstatymo 47 straipsnio 2 dalis nustato, kad tėvai (globėjai, rūpintojai) privalo: 6–7 metų sulaukusį vaiką, jei jis yra pakankamai subrendęs, leisti į mokyklą; užtikrinti punktualų ir reguliarų mokyklos lankymą; užtikrinti vaiko parengimą mokyklai, jo mokymąsi pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo programą; bendradarbiauti su mokyklos vadovu, kitu švietimo teikėju, mokytojais, kitais specialistais, teikiančiais specialiąją, psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę pagalbą, sveikatos priežiūrą, sprendžiant vaiko ugdymosi klausimus ir kt. Tėvų negalima pateisinti jokiais aplinkybėmis, jei jie neužtikrina vaikų pareigos mokytis iki 16 metų vykdymo, išskyrus tuos atvejus, kai tėvai to negali padaryti dėl ypatingų aplinkybių (sunkios ligos ir pan.). Švietimo įstatymo 72 straipsnyje nustatyta, kad mokymas Lietuvos Respublikos valstybinėse ir savivaldybių mokyklose pagal priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo, profesinio mokymo ir aukštesniųjų studijų programas yra nemokamas, todėl vaiko teisės ir pareigos mokytis iki 16 metų nevykdymas neturėtų būti pateisinamas sunkia šeimos materialine padėtimi ar pan. Pažymėtina, kad mokiniui suteikiama galimybė pagal gebėjimus ir polinkius rinktis švietimo programas, skirtingus variantus, modulius, dalykų kursų programas. Taip pat mokinys gali pasirinkti švietimo programą vykdančią mokyklą, kitą švietimo teikėją arba švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka savarankišką mokymąsi (Švietimo įstatymo 27 straipsnio 2 dalis).

Valstybė prisideda prie šeimų, auginančių vaikus, rėmimo, teikdama socialinę paramą. Šeimai teikiama piniginė (įvairios pašalpos, išmokos, kompensacijos) ir nepiniginė socialinė parama. Valstybinę šeimų ir vaikų rėmimo sistemą sudaro dvi pagrindinės dalys: nepriklausomai nuo šeimos turto ir pajamų mokamos pašalpos bei mažas pajamas turinčioms šeimoms teikiama parama, įvertinus jų pajamas. Socialinė parama skiriama vaikams, kurie mokosi bendrojo lavinimo mokyklose,

profesinėse mokyklose, ikimokyklinio ugdymo mokyklose ar pas kitą švietimo teikėją (išskyrus laisvąjį mokytoją) pagal bendrojo lavinimo (pradinio, pagrindinio, vidurinio ar specialiojo ugdymo) ar priešmokyklinio ugdymo programas, išskyrus suaugusiųjų ugdymo programas. Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas nustato dvi socialines paramos rūšis – mokinių nemokamas maitinimas ir parama mokinio reikmėms įsigyti. Atsižvelgus į minėtas nuostatas ir į tai, kad dalis vaikų nesimoko mokykloje dėl socialinių priežasčių, svarstyтина problema dėl galimai nepakankamo ar netinkamo atsakingų institucijų funkcijų vykdymo, organizuojant pagalbos vaikui ir šeimai teikimą, siekiant užtikrinti vaiko mokymąsi mokykloje.

I.1.2. Tėvų (globėjų/rūpintojų) atsakomybė už netinkamą pareigų, susijusių su vaiko teisės į mokslą įgyvendinimu, vykdymą

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 56 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad tėvams ir kitiems teisėtiems vaiko atstovams, kurie pažeidžia vaiko teises, vengia arba nevykdo pareigos auklėti, mokyti, prižiūrėti, išlaikyti vaiką, žiauriai elgiasi su vaiku ar kitaip piktnaudžiauja savo teisėmis bei pareigomis, taikoma įstatymų nustatyta civilinė, administracinė arba baudžiamoji atsakomybė.

Tėvų valdžios turinys nustatytas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 3.155 straipsnio 2 dalyje – tai tėvų teisė ir pareiga dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaiką, rūpintis jo sveikata, išlaikyti, sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje. Tėvų valdžia yra skirta įgyvendinti prigimtiniams vaiko teisėms, ji apima tėvų su savo vaikais susijusias ne tik teises, bet ir pareigas, todėl yra privaloma ir nė vienas iš tėvų neturi teisės atsisakyti pareigos įgyvendinti tėvų valdžia. Tėvų, nevykdančių savo pareigų vaikams, veiksmai ar neveikimas laikytini priešingais teisei. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad už tėvų valdžios nepanaudojimą arba panaudojimą priešingai vaiko interesams gali būti taikoma administracinė atsakomybė, numatyta ATPK 181 straipsnyje (tėvų valdžios nepanaudojimas arba panaudojimas priešingai vaiko interesams).

Vengiant vykdyti savo pareigas, gali būti taikoma *civilinė atsakomybė* – tėvų valdžios apribojimas (CK 3.180 straipsnis). Teismas, sprenddamas klausimą dėl tėvų valdžios apribojimo, turi vertinti kiekvieno iš tėvų (tėvo ir motinos) veiksmus ar neveikimą vaiko atžvilgiu remdamasis įstatyme nurodytais tėvų valdžios ribojimo pagrindais: vengimas atlikti savo pareigas auklėti vaiką, nesirūpinimas vaiku, piktnaudžiavimas tėvų valdžia, žiaurus elgesys su vaiku, žalinga įtaka. Kuriuos veiksmus tėvai turi atlikti tam, kad būtų galima konstatuoti, jog jie rūpinasi vaiku ir atlieka savo pareigą auklėti vaiką, yra nustatyta CK 3.155 straipsnio 2 dalyje, apibrėžiančioje tėvų valdžios turinį.

Sprendžiant klausimą dėl tėvų valdžios ribojimo, jų veiksmai dėl tėvų pareigų vykdymo vertintini CK 3.155 straipsnio turinio aspektu ir tada sprendžiami dėl atitinkamos įstatyme nustatytos vaiko teisių apsaugos priemonės taikymo. CK 3.180 straipsnio 3 dalyje nurodyti teisiniai tėvų valdžios ribojimo padariniai, jie priklauso nuo to, kaip apribota tėvų valdžia – laikinai ar neterminuotai. Apribojus tėvų valdžią, tėvai netenka asmeninių teisių – teisės gyventi su vaiku, reikalauti grąžinti vaiką iš kitų asmenų, dalyvauti jį auklėjant, iš dalies bendrauti su vaiku (matytis su vaiku, jei tai nekenkia vaiko interesams), lieka pareiga išlaikyti nepilnametį vaiką. Ieškinį dėl laikino ar neterminuoto tėvų valdžios apribojimo gali pareikšti vienas iš tėvų, vaiko artimieji giminaičiai, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, prokuroras ar vaiko globėjas (rūpintojas) (CK 3.182 str. 2 d.). Pažymėtina, kad Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo tiriamas skundas dėl tėvų pareigų nevykdymo, būtent dėl vaiko teisės į mokslą pažeidimo (mokyklos nelankymo). Minėtu atveju vaiko motinai buvo taikyta administracinė atsakomybė (ispėjimas) pagal ATPK 181 straipsnį (Tėvų valdžios nepanaudojimas arba panaudojimas priešingai vaiko interesams). Be to, Vaiko teisių apsaugos skyrius, matydamas, kad vaiko tėvai ir toliau neužtikrina vaiko teisės į mokslą (nepilnametė nelanko mokyklos), kreipėsi į teismą dėl tėvų valdžios ribojimo, tačiau teismas pareiškimo netenkino.

Baudžiamoji atsakomybė iš esmės yra išimtinė (kraštutinė) teisinės atsakomybės rūšis ir gali būti taikoma už sunkiausias, t. y. pavojingas ir akivaizdžiai nusikalstamas smurto bei prievartos prieš vaiką formas, kuriomis kėsinama į gyvybę, sveikatą, lytinę neliečiamybę, asmens laisvę, nuosavybę ir kitas prigimtines vaiko (žmogaus) teises bei laisves. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) XXIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižvengimai vaikui ir šeimai“ nustatyta baudžiamoji atsakomybė už piktnaudžiavimą tėvų, globėjų ar rūpintojų arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis (BK 163 straipsnis) ir kt.

Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) 215 straipsnis (Kliudymas jaunimui mokytis) nustato administracinę atsakomybę tėvams arba jiems atstovaujantiems asmenims už vengimą arba kliudymą leisti į mokyklą pagrindinio išsilavinimo neįgijusį jaunimą iki 16 metų. Už kliudymą jaunimui mokytis numatyta bauda nuo vieno tūkstančio iki dviejų tūkstančių litų (už pakartotinį – bauda nuo dviejų tūkstančių iki keturių tūkstančių litų). Administracinių teisės pažeidimų protokolus už minėtą administracinės teisės pažeidimą turi teisę surašyti savivaldybių vykdomųjų institucijų ir jų tam įgalioti pareigūnai bei Švietimo ir mokslo ministerijos įgalioti pareigūnai (ATPK 2591 straipsnis). Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, kiekvienas vaiko teisių pažeidimas privalo būti įvertintas ir, esant įstatymuose nustatytiems pagrindams, taikoma bei tinkamai realizuojama nustatyta civilinė, administracinė ir baudžiamoji atsakomybė už vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimą.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 5 punkto nuostatomis, vaikui, kuris nuolat nesimoko pagal privalomojo švietimo programas (ar nelanko mokyklos), gali būti skiriamos vaiko minimalios priežiūros priemonės (specialisto darbas (konsultacijos) su vaiku, įpareigojimas iki 16 metų mokytis ir kt.). Minėto įstatymo 10 straipsnio 1 dalis nustato, kad vaiko atstovai pagal įstatymą, teritorinė policijos įstaiga, mokykla ir vaiko teisių apsaugos tarnyba (skyrius) turi teisę kreiptis į vaiko nuolatinės ar gyvenamosios vietos savivaldybės administracijos direktorių prašydami, kad savivaldybės administracijos direktorius skirtų vaikui minimalios priežiūros priemonę.

Įvertinus teisės aktų nuostatas, reglamentuojančias atsakomybę už netinkamą vaiko teisės į mokslą užtikrinimą, teigtina, jog teisės aktuose yra aiškiai reglamentuota ir numatytos poveikio priemonės už vaiko teisės į mokslą pažeidimą. Tačiau, manytina, kad atsakingos institucijos nepakankamai naudojasi galimybe taikyti minėtas poveikio priemones, o tai, tikėtina, sudaro galimybes piktnaudžiauti vaiko teisėmis.

I.1.3. Bendradarbiavimas

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 29 straipsnio 8 dalis nustato, kad vaikas iki 16 metų negali nutraukti mokymosi pagal privalomojo švietimo programas. Mokykla privalo užtikrinti bei įgyvendinti priemones užtikrinančias mokyklos lankymą, mokinių pažangumą (aiškintis mokyklos nelankymo ir nepažangumo priežastys, suteikti mokiniui informacinę, socialinę, psichologinę ir kitą švietimo pagalbą). Švietimo ir mokslo ministro 2004 m. birželio 15 d. įsakymu Nr. ISAK-941 patvirtinti Bendrieji socialinės pedagoginės pagalbos teikimo nuostatai (toliau – Socialinės pedagoginės pagalbos teikimo nuostatai) nustato, kad socialinės pedagoginės pagalbos tikslas – padėti įgyvendinti mokinių teisę į mokslą, užtikrinti mokinių ugdymąsi ir mokymąsi bei sudaryti prielaidas pozityviai vaiko socializacijai. Minėtos pagalbos teikimo uždavinys – šalinti priežastis, dėl kurių mokiniai negali lankyti mokyklos ar vengia tai daryti, sugrąžinti į mokyklą jos nelankančius mokinius, kartu su tėvais (globėjais, rūpintojais) padėti vaikams ir jaunimui pasirinkti mokyklą pagal jų protines ir fizines galias ir kt. (Socialinės pedagoginės pagalbos teikimo nuostatų 6 punktas). Viena iš pagalbos teikimo formų – darbas su vietos bendruomene ir socialiniais partneriais (vaiko teisių apsaugos tarnyba, pedagogine psichologine tarnyba, policija, savivaldybių ir seniūnijų socialiniais darbuotojais, dienos centrais, krizių, vaiko raidos, pirminės sveikatos priežiūros, kultūros centrais. Pagal minėtus nuostatus, socialinis pedagogas telkia mokyklos pagalbos komandą ir koordinuoja pagalbos įgyvendinimą mokykloje bei už jos ribų.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo ir Bendrųjų vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatų (toliau – Nuostatai), patvirtintų Vyriausybės 2009 m. gruodžio 9 d. nutarimu Nr. 1593, normos nustato, kad savivaldybės teritorijoje pareiga užtikrinti vaiko teisių apsaugą, vaiko teises ir teisėtus interesus reglamentuojančių teisės aktų įgyvendinimą ir priežiūrą, pareiga ginti ir atstovauti vaiko teises ir jo teisėtus interesus ir kitką, tenka savivaldybės Vaiko teisių apsaugos skyriui. Vaiko teisių apsaugos skyrius, vykdydamas nustatytas funkcijas, vykdo vaiko teisių apsaugą savivaldybės teritorijoje, kreipiasi teisės aktų nustatyta tvarka į teismą dėl laikino ar neterminuoto tėvų valdžios apribojimo ir t.t. Vaiko teisių apsaugos skyrius, bendradarbiaudamas su kitomis institucijomis (policija, prokuratūra, bendrojo lavinimo mokyklomis ir t.t.) privalo spręsti problemas (suteikti pagalbą vaikui, jo šeimai ir kt.), susijusias su vaiko teisių įgyvendinimu.

I.1.4. Gyvenamosios vietos deklarasavimas

Galima sutikti su Švietimo ir mokslo ministerijos nuomone, kad, tikrinant į preliminarų nesimokančių vaikų sąrašą patekusių vaikų nesimokymo priežastis, atsiskleidė gyventojų privalomojo deklaravimo nuostatų įgyvendinimo trūkumai, nes dažnai vaikų tėvai yra tik oficialiai deklaravę gyvenamąją vietą, tačiau niekada šioje vietoje nebūna gyvenę arba jau ilgą laiką nebegyvena. Pažymėtina, kad, kertant Šengeno valstybių narių sienas, nebėra asmens dokumentų kontrolės. Atsižvelgus į tai, manytina, tiksliai apskaičiuoti išvykusių nepilnamečių iš šalies skaičių labai sunku. Manytina, kad preliminariai gauti mokyklose nesimokančių mokinių skaičiai (pažymėti kaip „Nerasti“) rodo realią padėtį apie šeimas ir vaikus, kurie apie tai nedeklaravę išvyko gyventi į užsienį ir Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose nesimoko.

Dėl gyvenamosios vietos deklaravimo, gyventojų migracijos problemų į apskaitą nepatenka mokyklinio amžiaus vaikai, neregistruoti jokioje bendrojo lavinimo mokykloje. Pagrindinė problema, apsunkinanti Aprašo veiksmingumą, yra ta, kad nevykdomas Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymas ir nėra mechanizmo, užtikrinančio tikslaus gyventojų gyvenamosios vietos deklaravimo bei duomenų apie išvykimą iš šalies surinkimą. Manytina, kad nepakankamai įgyvendinamos įstatymo 10 straipsnio nuostatos, reglamentuojančios, jog:

1. Asmenys, privalantys deklaruoti gyvenamąją vietą, ją deklaruoja per 7 darbo dienas nuo pareigos deklaruoti gyvenamąją vietą atsiradimo.
2. Išvykstantys iš Lietuvos ilgesniam nei šešių mėnesių laikotarpiui asmenys privalo deklaruoti gyvenamąją vietą per 7 dienas iki išvykimo.

Kaip pažymėjo Gyventojų registro tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos savo 2010 m. gruodžio 21 d. rašte Nr. (29)9R-3279, neįmanoma įvertinti, kiek asmenų ar

kokia dalis asmenų yra nedeklaravę apie gyvenamosios vietos pakeitimus, nes nei Gyventojų registro tarnyba, nei deklaravimo įstaigos neturi duomenų apie asmenų faktinę gyvenamąją vietą. 1998 metais priimtas Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymas yra labai liberalus ir leidžia pačiam gyventojui pasirinkti, kurią gyvenamąją vietą laikyti pagrindine ir kurios gyvenamosios vietos adresu deklaruoti. Esant tokioms liberalioms įstatymo nuostatomis ir laisvam asmenų judėjimui, nėra priemonių nustatyti ar asmuo pakeitė gyvenamąją vietą ir kada tai padarė. Įstatyme nustatyti gyvenamosios vietos pasikeitimo deklaravimo terminai, gyventojų aptarnavimo vietų skaičius, galimybės pateikti deklaraciją elektroniniu būdu ar per konsulines įstaigas sudaro prielaidas, kad gyventojai laiku deklaruotų gyvenamosios vietos pasikeitimą.

Priežasčių, dėl kurių asmenys laiku nedeklaruoja gyvenamosios vietos, yra įvairių – tai savininkų nesutikimas leisti deklaruoti gyvenamąją vietą nuomininkams, įvairūs interesai ankstesnėje gyvenamojoje vietovėje ar įstatymo reikalavimų nežinojimas. Asmenys, išvykstantys iš Lietuvos Respublikos dažnai nėra tikri, kad išvyksta ilgesniam nei 6 mėnesių laikotarpiui ir dėl to nedeklaruoja išvykimo. Būdami Lietuvos gyventojais asmenys gali tvarkyti reikalus įvairiose Lietuvos institucijose – laikyti vairavimo egzaminus, gauti vairuotojo pažymėjimą, registruoti įsigytą automobilį, gauti pašalpas, kompensacijas, socialines išmokas. Efektyviausia priemonė, sprendžiant gyvenamosios vietos deklaravimo problemas būtų susieti asmens gyvenamąją vietą ir pragyventą joje laiką su mokesčių/išmokų sistema (2010 metų praktika parodė, kad, įsigaliojus sveikatos draudimo mokesčiui, per trumpą laiko tarpą labai daug asmenų pateikė išvykimo deklaracijas).

Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 201² straipsnyje yra numatytos administracinio poveikio priemonės (įspėjimas, bauda) už gyvenamosios vietos deklaravimo duomenų nepateikimą arba melagingų deklaravimo duomenų pateikimą, tačiau kiek asmenų buvo įspėta ar nubausta už Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo nuostatų pažeidimus nėra žinoma – tai policijos kompetencija.

I.2. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiksmai, siekiant užtikrinti tinkamą mokyklos nelankančių ir mokyklose nesimokančių vaikų apskaitos sistemos funkcionavimą

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2005 metais buvo atliktas situacijos, susijusios su vaikų mokyklos nelankymu, bei teisės aktų, reglamentuojančių mokyklinio amžiaus vaikų apskaitą, analizė. Apibendrinus savivaldybių administracijų Švietimo skyrių Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai pateiktus duomenis paaiškėjo, kad 2005 m. gegužės 1 d. mokyklos nelankė ar vengė ją lankyti 2 294 mokyklinio amžiaus vaikai (Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės bei Švietimo ir mokslo ministerijos duomenimis, 2004 m. spalio 1 d.

bendras mokyklos nelankančių vaikų skaičius buvo 505 vaikai). Tyrimo metu buvo konstatuota, kad mokyklinio amžiaus vaikų apskaita nėra tinkamai reglamentuota ir nėra patikimo bei veiksmingo mechanizmo, leidžiančio surinkti tikslius duomenis apie tai, kiek mokyklinio amžiaus vaikų nuo 7 iki 16 metų nelanko mokyklos. Buvo pastebėtos šios pagrindinės problemos, susijusios su mokyklinio amžiaus vaikų apskaita:

1. Nėra galimybių sudaryti tikslius 7 metų amžiaus vaikų, turinčių pradėti lankyti mokyklą, sąrašus, nes Gyventojų registro tvarkytojo duomenys apie 7 metų amžiaus vaikus nėra tikslūs;
2. Dėl gyvenamosios vietos deklaravimo ir gyventojų migracijos problemų į apskaitą nepatenka mokyklinio amžiaus vaikai, neregistruoti jokioje bendrojo lavinimo mokykloje;
3. Netiksli vaikų, išvykstančių į užsienį kartu su tėvais, apskaita. Vaikai nelanko mokyklos, kurioje yra registruoti, ir nėra duomenų, ar jie pradėjo lankyti mokyklą užsienyje.
4. Pagal galiojantį (galiojusį) teisinį reglamentavimą į apskaitą nepatenka tie mokyklinio amžiaus vaikai, kurie vengia lankyti mokyklą, t. y. epizodiškai, nereguliariai mokyklą lankantys mokiniai.

Atsižvelgdama į pastebėtas problemas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė Lietuvos Respublikos Vyriausybei parengti bendrą vaikų apskaitos savivaldybėse mechanizmą, įdiegiant vaikų apskaitos duomenų programinę įrangą, nustatyti bendrus reikalavimus mokyklos nelankantiems vaikams identifikuoti, aiškiai apibrėžti atsakomybės, funkcijų pasidalijimo, koordinavimo ir tarpžinybinio bendradarbiavimo ribas.

Švietimo ir mokslo ministro 2007 m. lapkričio 19 d. įsakymu Nr. ISAK-2244 buvo patvirtintas Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo įgyvendinimo priemonių planas (įsakymo redakcija, galiojusi iki 2010 m. liepos 1 d.), kurio 18 punkte buvo numatyta, kad iki 2007 m. IV ketvirčio bus parengtas ir Vyriausybei pateiktas tvirtinti Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugpjūčio 4 d. nutarimo Nr. 889 „Dėl mokyklinio amžiaus vaikų iki 16 metų apskaitos tvarkos patvirtinimo“ pakeitimo“ projektas. Kadangi mokyklos nelankančių mokyklinio amžiaus vaikų iki 16 metų apskaita Lietuvoje buvo nepakankamai tobula (duomenys buvo renkami ir tvarkomi neautomatizuotai, savivaldybių turima informacija periodiškai nebuvo atnaujinama ir kt.), Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2008 m. spalio 22 d. nutarimu Nr. 1081 patvirtino Savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitos tvarkos aprašą, pagal kurį nuo 2009 m. rugsėjo 1 d. turėjo būti įsteigta centralizuota Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinė sistema. Pagal apraše nurodytas sąvokas – „nesimokantis vaikas“ apibrėžiamas kaip Lietuvos Respublikos gyventojų registre įregistruotas vaikas iki 18 metų, neįregistruotas Mokinių registre, o „mokyklos nelankantis“ – vaikas įregistruotas Mokinių registre,

tačiau per mėnesį be pateisinamos priežasties praleidęs daugiau kaip pusę pamokų pagal privalomojo ugdymo programas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga 2009 m. rugsėjo 21 d. raštu Nr. 01-2-2763 kreipėsi į Švietimo ir mokslo ministeriją, prašydama pateikti informaciją apie Nesimokančių vaikų ir Mokinių registro veiklą. Švietimo ir mokslo ministerija 2009 m. spalio 30 d. raštu Nr. 17-01-R-7347 informavo, kad buvo patvirtinti Mokinių registro nuostatai, duomenų saugos nuostatai ir specifikacija, bet dėl užtrukusio Mokinių registro specifikacijos tvirtinimo procedūrų ir nenumatyto finansavimo jis veikia mokinių duomenų bazės pagrindu. Taip pat informavo, kad savivaldybėse renkami duomenys apie nesimokančius vaikus, o Informacinių technologijų centras yra įpareigotas iki 2009 m. gruodžio mėn. 1 d. pateikti nesimokančių vaikų skaičių šalyje.

Švietimo ir mokslo ministro 2007 m. lapkričio 19 d. įsakymu Nr. ISAK-2244 patvirtinto Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo įgyvendinimo priemonių plano (nauja redakcija patvirtinta 2010 m. birželio 7 d. švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. V-831) 4 punktu buvo numatyta Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugpjūčio 4 d. nutarimo Nr. 889 „Dėl savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitos tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“ projekto parengimas. Minėtu projektu siekiama įtvirtinti nuostatas, numatančias veiksmingesnę savivaldybių administracijų veiklą, užtikrinančią konkrečios savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų mokymąsi pagal privalomojo švietimo programas. Savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitos ir jų mokymosi pagal privalomojo švietimo programas užtikrinimo organizavimo tvarkos aprašo projektas (2010 m. spalio 6 d. nutarimo projektas Nr. 10-2365-02) numato, kad savivaldybės vykdomoji institucija savivaldybės tarybos nustatyta tvarka skiria atsakingą asmenį už Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinę sistemą (toliau – NMNIS) duomenų tvarkymą bei organizuoja NMNIS duomenų rinkimą (projekto 5 punktas). Taip pat nustato, kad savivaldybės vykdomoji institucija savivaldybės tarybos nustatyta tvarka, atsižvelgdama į nustatytas konkrečius vaiko nesimokymo ar mokyklos nelankymo priežastis, kartu su seniūnijomis, vaiko teisių apsaugos skyriais, psichologinėmis pedagoginėmis tarnybomis, policijos, socialinių paslaugų, švietimo įstaigomis, nevyriausybinėmis organizacijomis organizuoja ir užtikrina būtinas socialines paslaugas, psichologinės, socialinės pedagoginės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios, informacinės, teisinės ir kitos pagalbos teikimą į NMNIS įrašytiems faktiškai savivaldybės teritorijoje gyvenantiems, bet nesimokantiems vaikams ir mokyklos nelankantiems mokiniams bei (arba) jų tėvams (globėjams, rūpintojams) arba kreipiasi į atitinkamas teisėsaugos institucijas, kad įstatymų nustatyta tvarka būtų taikomos civilinės, administracinės ar baudžiamosios poveikio priemonės į

NMNIS įrašytiems nesimokantiems vaikams ir mokyklos nelankantiems mokiniams bei (arba) jų tėvams (globėjams, rūpintojams), siekiant užtikrinti vaikų iki 16 metų mokymąsi pagal privalomojo švietimo programas. Projekte taip pat aiškiau reglamentuota, kokių veiksmų turi imtis mokykla: mokyklos nustato mokyklos nelankančius mokinius ir pagal NMNIS nuostatuose nustatytą tvarką teikia mokyklos nelankančių mokinių sąrašus bei duomenis apie atliktus mokyklos veiksmus, kuriais siekiama gražinti mokyklos nelankančius mokinius į mokyklą (6 punktą). Priėmus minėtą projektą, būtų nustatytos išsamesnė atsakingų institucijų pareigos (veiksmai), kurios leistų užtikrinti, kad visi vaikai mokytųsi.

II. MOKYKLOSE NESIMOKANČIŲ VAIKŲ SKAIČIUS

II.1. Mokyklose nesimokantys vaikai iki 16 metų

Vadovaujantis teisės aktų nuostatomis, mokyklos privalo pateikti savivaldybių administracijų Švietimo skyriams informaciją apie mokykloje nesimokančius vaikus iki spalio 1 d. Atsižvelgusi į minėtas nuostatas ir įvertinusi, jog liepos-rugsėjo mėnesiais ši informaciją savivaldybėms dar nebūtų žinoma, vaiko teisių apsaugos kontrolierė paprašė 60 savivaldybių administracijų, organizuojančių nesimokančių vaikų paiešką bei priežasčių nustatymą, pateikti duomenis apie 2010 m. spalio 1 d. miesto/rajono mokyklose nesimokusių vaikų skaičių ir nesimokymo priežastis pagal sudarytą anketą.

Informaciją apie mokyklose nesimokančių vaikų skaičių pateikė 43 savivaldybės. 17 savivaldybių administracijų statistinių duomenų nepateikė motyvuodamos tuo, kad laiku, t. y. iki spalio 10 d., nebuvo suformuotas atitinkamoje miesto/rajono savivaldybės teritorijoje deklaruosiu gyvenamąją vietą, bet nesimokančių vaikų sąrašas (gautas palyginus Lietuvos studentų/moksleivių duomenų bazės mokinių iki 18 metų sąrašus su Lietuvos Respublikos gyventojų registro turimais duomenimis), kuris būtų leidęs pakartotinai patikrinti mokyklos nelankančius vaikus pagal jų deklaruotą gyvenamąją vietą. Remiantis savivaldybių administracijų pateikta informacija, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo departamentas 2010 m. spalio 11 d. raštu Nr. SR-17-01-120 jas informavo, kad minėti sąrašai bus pateikti iki 2010 m. spalio 25 d. Atsižvelgusios į tai ir vadovaudamosi švietimo ir mokslo ministro 2010 m. liepos 15 d. įsakymo Nr. V-1188 „Dėl Žinybinės statistikos“ 2.5 punktu (savivaldybių administracijos Savivaldybių švietimo statistikos ataskaitą „Nesimokančių rodikliai“ privalo pateikti iki 2011 m. vasario 1 d.), savivaldybių administracijos įsipareigojo papildomai pateikti vaiko teisių apsaugos kontrolieriui informaciją apie nesimokančius vaikus iki 2011 m. vasario 1 d.

Apibendrinus 43 savivaldybių administracijų vaiko teisių apsaugos kontrolieriui pateiktus duomenis apie nesimokančių vaikų iki 16 metų skaičių ir palyginus juos su Švietimo informacinių technologijų centro 2010 m. birželio mėnesį pateikta statistine informacija matyti, kad duomenys nesutampa. Daugeliu atvejų Švietimo informacinių technologijų centro nurodyti nesimokančių vaikų skaičiai pagal savivaldybes buvo didesni nei pateiktieji vaiko teisių apsaugos kontrolieriui (pavyzdžiui, remiantis Švietimo informacinių technologijų centro pateiktais duomenimis, Kaišiadorių rajone gyvenamąją vietą deklaravusių, tačiau nesimokančių, vaikų birželio mėnesį buvo 110, tuo tarpu vaiko teisių apsaugos kontrolieriui pateiktoje informacijoje Kaišiadorių savivaldybės administracija pažymėjo, kad tokių vaikų yra 6 (duomenų palyginimas pagal atitinkamas savivaldybes – pridedamoje lentelėje „Švietimo informacinių technologijų centro ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos gautos informacijos apie nesimokančių vaikų skaičių palyginimas“). Kaip pažymėjo savivaldybių administracijos, faktiškai savivaldybės teritorijoje gyvenančių, tačiau mokykloje nesimokančių vaikų iki 16 metų nėra, nes, mažėjant mokyklose besimokančių vaikų skaičiui, vykdam mokyklų sistemos pertvarką (uždarant kaimo vietovėse esančias ugdymo įstaigas ir perkeltant vaikus mokytis į didesnes, paprastai miesto, mokyklas ir pan.), mokytojams netenkant darbo dėl mokyklų likvidavimo, tapo ypatingai svarbus kiekvienas vaikas ir, atitinkamai, mokyklų finansavimas iš mokinio krepšelio lėšų, todėl visi nepilnamečiai, faktiškai gyvenantys rajone, yra paprastai surandami ir atvedami į mokyklas.

II.2. Vaikai iki 16 metų, nesimokantys pagal privalomojo ugdymo programas dėl socialinių, ekonominių, psichologinių ir kitų priežasčių

Pirminiai Švietimo informacinių technologijų centro 2010 m. birželio mėnesį pateikti duomenys apie nesimokymo mokykloje priežastis parodė, kad vaikai nesimoko ir dėl polinkio į nusikalstamas veikas ar priklausomybės nuo alkoholio ir/ar narkotinių bei psichotropinių medžiagų, taip pat socialinių ir/ar psichologinių priežasčių, kurių sprendimas daugeliu atveju priklauso nuo laiku suteiktų (organizuotų) kompleksinės pagalbos priemonių vaikui ir šeimai, tinkamo socialinių paslaugų sistemos funkcionavimo savivaldybėse, poveikio priemonių taikymo tėvų atžvilgiu ir pan.

Atsižvelgdama į paaiškėjusią informaciją ir į tai, kad informacija apie dėl socialinių, psichologinių ir kitų minėtų priežasčių mokyklose nesimokantiems vaikams teikiamą pagalbą, išskyrus atskirų Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamų skundų tyrimo metu renkamus duomenis, nebuvo anksčiau apibendrinama, buvo priimtas sprendimas paprašyti savivaldybių administracijų užpildyti anketą apie šiuos vaikus, nurodant jų vardus ir pavardes,

gimimo metus, gyvenamosios vietos adresą, pateikiant duomenis apie konkrečią nesimokymo priežastį ir priemones, kurių buvo imtasi vaiko ir šeimos atžvilgiu, siekiant užtikrinti tinkamą vaiko teisės į mokslą įgyvendinimą bei institucijas, dalyvaujančias pagalbos teikimo vaikui ir šeimai procese.

Apibendrinus savivaldybių pateiktą informaciją, darytinos šios išvados:

1. Švietimo informacinių technologijų centro 2010 m. birželio mėnesį pateikta statistinė informacija apie mokykloje dėl socialinių, psichologinių ir kitų minėtų priežasčių nesimokančių vaikų skaičių nesutampa su vaiko teisių apsaugos kontrolieri pateikta informacija (pokalbių su savivaldybių administracijų Švietimo ir Vaiko teisių apsaugos skyrių atitinkamais specialistais metu buvo išsiaiškinta, kad Švietimo ir informacinių technologijų centro suformuotas ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos pateiktas anketas pildė tam tikrais atvejais skirtingi specialistai, galimai skirtingai įvertinę vaiko nesimokymo mokykloje priežasties pobūdį).

2. Išsiaiškinus mokykloje nesimokantį vaiką, jam ir jo šeimai yra pradedamos teikti paslaugos, skirtos užtikrinti mokyklos lankymą, tačiau pastebėtina, kad ne visada jos turi realų poveikį (pavyzdžiui, Pakruojo savivaldybės administracija nurodė, kad mokyklos nelankantį vaiką yra žinoma nuo 2008 m., tačiau šeimai teikiamos socialinės paslaugos vis dar nedavė laukiamo rezultato).

3. Galimos priežastys, dėl kurių mokykloje nesimokančiam vaikui ir jo šeimai teikiamos paslaugos neturi poveikio:

3.1. nepakankamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas.

3.2. nepakankamas pagalbą teikiančių institucijų įtraukimas į priežasčių nustatymo ir problemų sprendimo procesą (pavyzdžiui, apsiribojama socialinių paslaugų vaikui ir jo šeimai teikimu, neįtraukiant pedagoginės-psichologinės tarnybos specialistų ir pan.).

3.3. Ribotas vaiko ir šeimos atžvilgiu taikomų poveikio priemonių spektras – paprastai apsiribojama profilaktiniais pokalbiais ar žodiniu įspėjimu dėl gresiančios administracinės atsakomybės dėl nepakankamo tėvų valdžios panaudojimo ar panaudojimo priešingai vaiko interesams – nesudaromos galimybės vaikui įgyvendinti savo teisę į mokslą, tačiau vis dar nepakankamai plačiai naudojamos Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme numatyta galimybė kreiptis į savivaldybės prevencinio darbo koordinavimo grupės narius su prašymu svarstyti galimybę vaikui skirti minimalios priežiūros priemonę ar kreiptis į teismą dėl vidutinės priežiūros priemonės skyrimo, ypač retai surašomi administracinio teisės pažeidimo protokolai už Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 181 straipsnio nuostatų pažeidimus (šią poveikio priemonę savo veiklos praktikoje, sprendami nesimokymo mokykloje

problema, panaudojo tik Marijampolės savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistai), taip pat darytina prielaida, kad nėra taikomos (organizuojamas jų taikymas) civilinės ir baudžiamosios poveikio priemonės už vaiko iki 16 metų mokymosi pagal privalomojo švietimo programas neužtikrinimo (atsižvelgus į tai, jog nė viena iš informaciją pateikusių savivaldybių nenurodė taikiusi šias priemones tėvų atžvilgiu).

4. Didelė problema – vaikai su negalia, kurie, dėl nepakankamai išvystytos paslaugų infrastruktūros, ne visada gali įgyvendinti savo teisę į mokslą.

IV. MOKYKLOSE NESIMOKANČIŲ VAIKŲ PAIEŠKA BEI NESIMOKYMO PRIEŽASČIŲ NUSTATYMAS

IV.1. Priemonės vaiko nesimokymo mokykloje priežastims nustatyti

Šiuo metu nėra galiojančio teisės akto, aiškiai ir išsamiai įtvirtinančio atsakingų institucijų pareigas (veiksmus), susijusius su nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių apskaitos, duomenų apie nesimokančius vaikus paieškos bei nesimokymo ar mokyklos nelankymo priežasčių nustatymo organizavimu ir mokymosi pagal privalomojo švietimo programas kontrole. Įvertinus praktikoje kylančias problemas, nuostatas, reglamentuojančios už Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemos duomenų tvarkymą bei organizavimą atsakingo asmens paskyrimo ir atsakingų institucijų bendradarbiavimo klausimus, nesimokymo mokykloje sprendimo būdus, veiksmus, susijusius su poveikio priemonių taikymu ir kt., numatytos tik Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo *projekte* „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugpjūčio 4 d. nutarimo Nr. 889 „Dėl savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitos tvarkos aprašo patvirtinimo“, kuris vis dar nėra priimtas.

Pažymėtina, kad daugelis savivaldybių, laukdamos minėtų Savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitos tvarkos aprašo pakeitimų, tinkamai nepradėjus funkcionuoti Nesimokančių ir mokyklos nelankančių mokinių informacinei sistemai, nesant patvirtintų būtinų dokumentų, reikalingų savivaldybės tarybos sprendimui parengti (Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemos saugaus elektroninės informacijos tvarkymo taisyklių, Nesimokančių ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemos veiklos tęstinumo valdymo plano, Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemos naudotojų administravimo taisyklių), vis dar nėra patvirtinusios Duomenų apie nesimokančius vaikus paieškos bei priežasčių nustatymo atitinkamoje savivaldybėje tvarkos, todėl savivaldybėse yra susiformavusi skirtinga praktika, vykdančią nesimokančių vaikų paiešką, nustatant mokyklos nelankymo priežastis ir kt. (apibendrinus vaiko teisių apsaugos kontrolieri pateiktą informaciją buvo nustatyta, kad

Mokyklos nelankančių ir nesimokančių vaikų apskaitos tvarkos aprašai savivaldybės tarybos sprendimu yra patvirtinti tik Akmenės, Joniškio, Radviliškio, Prienų, Panevėžio rajono, Kelmės, Ignalinos, Zarasų ir Kalvarijos savivaldybėse). Atsižvelgus į tai, tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kokių priemonių, nesant aiškių teisinių nuostatų, imasi savivaldybės, organizuodamos vaikų, nesimokančių mokykloje, paiešką ir priežasčių nustatymą.

Apibendrinus savivaldybių administracijų pateiktą informaciją paaiškėjo, kad mokyklose nesimokančių vaikų paieška organizuojama komandinio darbo principu, bendradarbiaujant atitinkamiems savivaldybių administracijų skyriams – Vaiko teisių apsaugos skyriui/tarnybai, Švietimo skyriui, Socialinės paramos skyriui ir kt., taip pat suinteresuotoms institucijoms – mokykloms, seniūnijoms, policijos komisariatams (nepilnamečių reikalų policijos pareigūnams) ir kt. Daugelyje savivaldybių susiformavo praktika, kad, paaiškėjus vaiko nesimokymo mokykloje faktui, jo namuose (deklaruotoje gyvenamojoje vietoje) pirmiausia apsilanko mokyklos socialinis pedagogas ar kitas švietimo įstaigoje dirbantis pagalbos mokiniui specialistas ir klasės vadovas ar mokyklos vadovas, seniūnijos socialinis darbuotojas darbu socialinės rizikos šeimomis, o problemai neišsprendus – Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistai, seniūnijoje dirbantis įgaliotinis ar nepilnamečių reikalų policijos pareigūnas.

Išsiaiškinus mokyklos nelankymo priežastis, atsižvelgus į vaiko ir šeimos pagalbos poreikį ir kitas aplinkybes, savivaldybių administracijų pateiktais duomenimis, yra taikomos šios priemonės:

1. Tėvams išaiškinama apie teisės aktuose įtvirtintą prievolę sudaryti sąlygas vaikui įgyti privalomą išsilavinimą ir galimybę mokytis iki 16 metų. Asmenims, nevykdantiems minėtų teisės aktų reikalavimų, skiriami išpėjimai, įpareigojama bendradarbiauti su mokyklos administracija ir klasės auklėtoja, taikomos administracinio poveikio priemonės (pažymėtina, kad tyrimo metu paaiškėjo, jog administracinio teisės pažeidimo protokolai už tėvų valdžios nepanaudojimą ar už panaudojimą priešingai vaiko interesams yra surašomi ypatingai retai).

2. Išsiaiškinus mokyklos nelankymo priežastis, Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistai nukreipia vaiką (kartais ir jo šeimą) psichologo konsultacijai ar miesto/rajono pedagoginę-psichologinę tarnybą, kad būtų nustatyti vaiko specialieji ugdymosi poreikiai ar mokinio ugdymo forma.

3. Kreipiamasi į miesto/rajono savivaldybės administracijos prevencinio darbo koordinavimo grupę. Savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu vaikui, kuris nuolat nesimoko pagal privalomojo švietimo programas (ar nelanko mokyklos), skiriamos vaiko minimalios priežiūros priemonės: įpareigojimas lankyti mokyklą iki 16 metų bei socialinio pedagogo, psichologo individualios konsultacijos.

Pastebėtina, kad ne visada patikrinimo metu pavyksta surasti vaiką ar jo šeimą deklaruotoje gyvenamojoje vietoje, todėl, siekiant išsiaiškinti mokyklos nelankymo priežastis, informaciją prašoma pateikti kaimynų ir aplinkinių gyventojų, vaiko draugų, esant galimybei – šios šeimos giminaičių, taip pat siunčiamas oficialus kvietimas atvykti į Vaiko teisių apsaugos skyrių/tarnybą paaiškinti mokyklos nelankymo priežastis. Paaiškėjus, kad šeima persikėlė gyventi į kitą miestą, susisiekiama to miesto/rajono seniūnijos ar Švietimo skyriaus darbuotojais, mokykla ir išsiaiškinama, kokioje mokykloje bei kelintoje klasėje vaikas mokosi.

Pažymėtina, kad keletas savivaldybių nurodė, jog mažuose miestuose ar kaimiškose vietovėse problemų surenkant papildomą informaciją apie vaikus, kurių šeimos, išvykdamos iš deklaruotos gyvenamosios vietos, neinformavo apie tai seniūnijos ar atitinkamo savivaldybės administracijos padalinio, dažniausiai nekyla (remiantis Elektrėnų, Širvintų, Kaišiadorių ir kitų savivaldybių pateikta informacija), tuo tarpu didesniuose šalies miestuose ši galimybė yra ribota – kaip savo pateiktoje informacijoje nurodė Vilniaus miesto, Kalvarijos, Tauragės, Telšių ir kitos savivaldybės, papildomą informaciją apie mokykloje nesimokantį vaiką pavyko surinkti retai arba ne visada (Jonava, Joniškis, Raseiniai ir kt.), todėl Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemos duomenų bazėje tokie vaikai buvo nurodyti kaip „nerasti“. Tuo pačiu atkreiptinas dėmesys į Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos nuomonę, kad ne visi savivaldybių administracijų atsakingi specialistai nustatinėjo į nesimokančių vaikų sąrašą patekusių nepilnamečių nesimokymo priežastis – dažnai buvo tiesiog pažymima, kad vaikas nebuvo rastas pagal deklaruotą gyvenamąją vietą. Sąžiningai aiškinantis kiekvieno į nesimokančių vaikų sąrašus patekusio vaiko nesimokymo priežastis paaiškėtų, kad daugumos kaip „nerasti“ pažymėtų vaikų tikroji nesimokymo priežastis būtų ta, jog jie, oficialiai apie tai nedeklaravę, išvyko gyventi į užsienį.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad teritorinės policijos įstaigos, teisės aktų nustatyta tvarka, atlieka paiešką dingusių ar pasislėpusių asmenų, kurių buvimo vieta nežinoma ir dėl kurių teisės aktų nustatytais pagrindais ir tvarka priimtas sprendimas paskelbti paiešką ir kt. (Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo 14 straipsnio 3 dalies 7 punktą), todėl, nustačius, jog vaiko ir jo tėvų gyvenamoji deklaruojama vieta nurodyta, bet jis ten negyvena, nežinoma jo gyvenamoji ir buvimo vieta, atsiranda pagrindas kreiptis į teisėsaugos institucijas. Apibendrinus vaiko teisių apsaugos kontrolieriui savivaldybių pateiktus duomenis paaiškėjo, kad tik Ukmergės rajono savivaldybės administracija nurodė, jog, neradus vaiko jo deklaruotoje gyvenamojoje vietoje, taip pat negavus papildomų žinių apie vaiko buvimo vietą iš kitų asmenų, kreipiamasi į teisėsaugos institucijas dėl tokio vaiko paieškos.

Organizuojant duomenų apie nesimokančius vaikus paiešką ir priežasčių nustatymą yra bendradarbiaujama su:

1. Mokymo įstaigomis (ikimokyklinėmis, pradinėmis, pagrindinėmis ir bendrojo lavinimo mokyklomis bei gimnazijomis, profesinėmis mokymo įstaigomis).
2. Seniūnijomis ir jose dirbančiais socialiniais darbuotojais darbui su socialinės rizikos šeimomis, auginančiomis vaikus bei socialinės pagalbos teikimo komisijomis.
3. Vaiko teisių apsaugos skyriais/tarnybomis
4. Socialinės paramos skyriais
5. Civilinės metrikacijos skyriais
6. Socialinių paslaugų centrais
7. Migracijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Migracijos poskyriais
8. Pirminės sveikatos priežiūros centrais (naudojantis vaikų su negalia duomenų bazėje sukaupta informacija ir kt.)
9. Policijos komisariatais, tame tarpe su nepilnamečių reikalų policijos pareigūnais.
10. Pedagoginėmis – psichologinėmis tarnybomis
11. Psichikos sveikatos centrais
12. Bendruomenių atstovais
13. Kitomis įmonėmis, įstaigomis ir organizacijomis (remiantis Joniškio savivaldybės administracijos pateikta informacija, organizuojant nesimokančių vaikų paiešką ir priežasčių nustatymą yra bendradarbiaujama su atliekų tvarkymo centru, nes pastarasis yra sukaupęs daugiausia dokumentų apie išvykimą į užsienį – gyventojai, nenorėdami mokėti mokesčių už atliekų tvarkymą, šiai įmonei pateikia pažymą apie gyvenamąją vietą arba darbovietės)

IV.2. Duomenų apie nesimokančius vaikus paieškos ir priežasčių nustatymo problemas bei galimi jų sprendimo būdai

Apibendrinus savivaldybių administracijų pateiktą informaciją matyti, kad, organizuojant duomenų apie nesimokančius vaikus paiešką ir priežasčių nustatymą yra susiduriama su šiomis problemomis:

1. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. balandžio 13 d. įsakymu Nr. V-515 patvirtinus Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemos nuostatus, problemos dėl duomenų surinkimo nepakito, nes nebuvo parengti lydintieji teisės aktai per 3 mėnesius nuo minėto įsakymo įsigaliojimo dienos, o vėliau, juos parengus, užtruko svarstymai. Suinteresuotoms institucijoms jau 2010 m. spalio mėnesį buvo išsiųstas derinti Lietuvos Respublikos

Vyriausybės nutarimo projektas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugpjūčio 4 d. nutarimo Nr. 889 „Dėl savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitos tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“, tačiau iki šiol minėtas aprašas nėra patvirtintas.

2. Nesimokančių vaikų informacinės duomenų bazės funkcionavimo netobulumas dėl užtrukusių Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemos nuostatų ir specifikacijos tvirtinimo procedūrų bei programinės įrangos sukūrimo darbų. Duomenų bazėje „Nesimokantys“ kaupiami duomenys ne visada tikslūs, yra įtakoti korektūros, techninių ir kitokių klaidų. Į nesimokančių vaikų sąrašą, gautą palyginus Lietuvos studentų/moksleivių duomenų bazės mokinių iki 18 metų sąrašus su Lietuvos Respublikos gyventojų registro turimais duomenimis, buvo įtraukti:

2.1. Sėkmingai mokyklose tebesimokantys mokiniai (Jonavos, Panevėžio miesto, Šakių, Ignalinos, Klaipėdos miesto ir kitų miesto/rajono savivaldybių pateikta informacija)

2.2. Bendrojo lavinimo mokyklas baigę ir į aukštąsias mokymo įstaigas įstoję ar profesinėse mokyklose besimokantys asmenys.

2.3. Į kitas miesto/rajono savivaldybes gyventi ir mokytis išvykę vaikai.

2.4. Pilnamečiai asmenys.

2.5. Mokyklinio amžiaus nesulaukę vaikai (Klaipėdos rajono savivaldybės administracijos pateikta informacija)

2.6. Mirę vaikai (Kaišiadorių rajono savivaldybės administracijos pateikta informacija)

2.7. Įkalinimo įstaigose esantys nepilnamečiais (Klaipėdos raj.)

2.8. Vaikai, nesantys Lietuvos Respublikos piliečiais.

2.9. Vaikai, gimę ir gyvenantys užsienio valstybėse, tačiau registruoti kaip Lietuvos piliečiai, ir kurių gyvenamoji vieta deklaruota vienoje iš Lietuvos miesto/rajono savivaldybių, tačiau jie niekada tuo adresu negyveno.

2.10. Vaikai, išvykę mokytis į užsienio valstybes, tačiau kurių gyvenamoji vieta, kaip ir Lietuvoje pasiliekančių tėvų, yra deklaruota Lietuvos Respublikoje.

Be to, buvo ir kitų techninių bei korektūros klaidų – nurodyti netikslūs gyvenamosios vietos adresai (apsilankę nurodytu adresu mokyklos ar seniūnijos darbuotojai nerado tokio namo ar buto, todėl šie vaikai duomenų bazėje buvo pažymėti kaip „nerasti“), netikslūs vaikų vardai ir pavardės ir kt.

Kita problema yra tai, kad mokyklos nelankantys vaikai programiniu būdu išrenkami tik spalio mėn. pabaigoje, todėl ribota galimybė surasti vaikus, kurie turėtų pradėti lankyti pirmąją klasę jau rugsėjo mėnesį, tačiau nelanko. Taip pat nesudarytos sąlygos seniūnijos darbuotojams bent vieną

kartą per mėnesį patikrinti, kurie jų seniūnijoje gyvenamąją vietą deklaravę vaikai nesimoko nei vienoje šalies mokykloje, taip ribojant galimybę per kaip įmanoma trumpesnę laiką informuoti mokyklas (pagal mokyklų aptarnaujamas teritorijas) apie mokyklos nelankančius vaikus, ir organizuoti šiam vaikui ir jo šeimai atitinkamą pagalbą, kuri leistų problemą išspręsti. Švietimo skyriaus specialistai neturi galimybių identifikuoti vaikų, besimokančių kitos miesto/rajono savivaldybės mokymo įstaigoje, nes Mokinių registro duomenys yra prieinami tik atitinkamai savivaldybei. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo nuostatų taikymas apsunkina tarpinstitucinį keitimąsi informacija.

3. Teisingų ir klaidingų duomenų apie nesimokančius vaikus paieška, įvertinimas, patikrinimas ir priežasčių nustatymas reikalauja iš kiekvienos miesto/rajono savivaldybės didelių ir papildomų laiko, žmogiškųjų ir materialinių išteklių.

4. Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo nuostatų įgyvendinimo trūkumai:

4.1. vaikų tėvai dažnai tik oficialiai deklaruoja gyvenamąją vietą, tačiau niekada šioje vietoje nebūna gyvenę arba ilgą laiką nebegyvena (kaip pažymėjo Jurbarko ir Ignalinos rajonų savivaldybių administracijos, daugiausiai problemų šiuo klausimu kyla dėl romų tautybės vaikų, nes paprastai jų gyvenamoji vieta iš viso nėra deklaruojama arba dėl dažno gyvenamosios vietos keitimo nėra galimybės nustatyti, kur jei faktiškai gyvena ir kokią mokyklą toje gyvenamojoje vietoje lanko ar nelanko).

4.2. gimęs vaikas užregistruojamas vienoje savivaldybėje, o kol vaikui sukanka 7 metai jis ne kartą pakeičia gyvenamąją vietą, nedeklaruodamas gyvenamos vietos keitimo.

4.3. tėvai ir vaikai, neturėdami nuosavybės teise priklausančio gyvenamo ploto, registruojasi prie miesto/rajono savivaldybės (tokiu būdu įregistruotų vaikų surasti neįmanoma).

4.4. gyventojai, išvykstantys į užsienio valstybes, neinformuoja atitinkamų institucijų apie nepilnamečių išvykimą iš šalies.

5. Nebuvimas teisės aktų, reglamentuojančių privalomą informavimą atitinkamų institucijų apie tolesnį vaiko ugdymą bei gyvenimo sąlygas, kai išvykstama gyventi į užsienio valstybę.

6. Organizuojant duomenų apie nesimokančius vaikus kaupimą, paiešką ir mokyklos nelankymo priežasčių nustatymą visos su šia veikla susijusios institucijos noriai bendradarbiauja, tačiau pasigendama tėvų geranoriško bendradarbiavimo kaupiant informaciją apie jų vaiko mokyklos nelankymo priežastis, taip pat taikant prevencines priemones, organizuojant atitinkamos pagalbos teikimą.

7. Mokyklose neieškoma naujų būdų atnaujinti mokyklos lankomumo sistemą, stebimas epizodinis bendradarbiavimas su nelankančių mokyklos mokinių tėvais.

8. Neaiškiai apibrėžtos įvairių institucijų atsakomybės ribos dėl administracinių priemonių taikymo tėvams, neužtikrinantiems vaikų iki 16 metų mokymosi pagal privalomas programas.

9. Nėra vedama apskaita apie mokyklos nelankančius 17 – 18 metų vaikus. Vaiko teisių apsaugos skyrius apie nesimokančius vyresnius nei 16 metų vaikus žino tik tais atvejais, kai vaikas auga socialinės rizikos šeimoje, jam yra nustatyta rūpyba, vaikas daro nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo bei administracinių teisės pažeidimų požymių turinčias veikas ar kitais atvejais, kai, pavyzdžiui, tenka atstovauti vaiko teises ir teisėtus interesus teismuose ir pan.

IV.3. Savivaldybių pateikti siūlymai dėl vaiko teisės į mokslą įgyvendinimo problemų sprendimo

Siekiant užtikrinti tinkamą ir efektyvų Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemos funkcionavimą, taip pat nacionaliniu ir rajono mastu spręsti mokyklose nesimokančių vaikų problemas, savivaldybių administracijos pasiūlė šiuos sprendimo būdus:

1. Tobulinti Mokyklose nesimokančių vaikų duomenų bazę, taip užtikrinant galimybę greičiau išsiaiškinti nesimokančius vaikus ir imtis kompleksinių priemonių, skirtų jų teisei į mokslą užtikrinti:

1.1. Sudaryti galimybę Nesimokančių vaikų duomenų bazėje esančiais duomenimis keistis su kitomis potencialiai reikšmingomis duomenų bazėmis (pavyzdžiui, Migracijos departamento duomenų base) – tai galimai leistų maksimaliai sumažinti klaidingų duomenų tikimybę bei užtikrinti tikslesnę informaciją apie mokyklose nesimokančių vaikų skaičių, jų nesimokymo priežastis ir kt.

1.2. Atskirų savivaldybių duomenų bazes sujungti tokiu būdu, kad vaikas, gyvenantis vienoje savivaldybėje ir lankantis švietimo įstaigą kitoje, nebūtų į duomenų bazę įtrauktas kaip „nesimokantis“.

1.3. Mokinių registrą sutvarkyti taip, kad, įvedus vaiko pavardę, vardą ir asmens kodą, būtų galima matyti, kurioje Lietuvos mokykloje (ne tik bendrojo lavinimo) jis mokosi, nes šiuo metu informaciją prieinama tik apie rajono mokyklose besimokančius mokinius.

2. Europos Sąjungos šalyse turėtų būti renkami duomenys apie besimokančius kitų šalių piliečius, o informacija apie tolesnį šių vaikų mokymąsi perduota atitinkamai šalies, iš kurių jie atvykę, institucijai.

3. Mokyklose nesimokančių vaikų problemas nacionaliniu bei rajono mastu galėtų išspręsti sistemingas darbas šiomis kryptimis:

3.1. Papildomų socialinių pedagogų (kitų specialistų) etatų steigimas mokymosi įstaigose ne iš mokinio krepšelio lėšų, bet iš mokyklos nelankymo ir nesimokymo prevencijai skirtų lėšų, siekiant, kad kiekvienoje mokykloje, atitinkamai pagal mokinių skaičių, būtų užtikrinta kokybiška, visiems mokyklos bendruomenės nariams – mokytojams, mokiniams ir jų tėvams – pagal poreikius prieinama socialinė pedagoginė pagalba.

3.2. Socialinių pedagogų ir kitų švietimo sistemoje dirbančių asmenų kvalifikacijos tobulinimas.

3.3. Atsižvelgus į tai, kad viena iš didžiausių nesimokymo mokykloje ir nelankymo mokyklos problemų yra psichologinės, socialinės ir ekonominės priežastys, valstybės ir savivaldybių paramos vaikui ir šeimai didinimas, socialines paslaugas teikiančių įstaigų steigimas.

3.4. Mokinių pavėžėjimo užtikrinimas.

3.5. Atsižvelgus į mokinių poreikius, mieste/rajone jau esančių įstaigų skaičių, neformaliojo ugdymo įstaigų įvairovės didinimas, vaikų užimtumo po pamokų skatinimas.

3.6. Įvairių mokymo formų bei mokymosi prieinamumo plėtojimas.

3.7. Nepertraukiamas komandinis darbas mokykloje.

3.8. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo plėtojimas.

3.9. Bendradarbiavimas su mokyklose nesimokančių vaikų tėvais, siekiant užtikrinti reikiamos pagalbos teikimą vaikui ir šeimai.

4. Keisti visuomenės požiūrį į mokyklos nelankančius vaikus, skatinti informuoti apie žinomus atvejus – pavyzdžiui, transliuojant socialines reklamas ir pan.

5. Atsižvelgus į tai, kad Nesimokančių ir vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemos duomenų bazės tvarkymas (duomenų apie atitinkamus mokinius įkėlimas) ir nesimokančių vaikų paieškos organizavimas, bendradarbiaujant su mokymosi įstaigomis, miesto/rajono Vaiko teisių apsaugos skyriais, seniūnijomis, policijos, sveikatos priežiūros, socialinių paslaugų įstaigomis ir kitomis institucijomis, reikalauja papildomų žmogiškųjų išteklių, minėtus veiksmus atliekančiam specialistui neturėtų būti skiriami jokie kiti darbai.

6. Griežtinti atsakomybę už Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo nuostatų pažeidimus – nedeklaravimą apie pasikeitusią gyvenamąją vietą ir apie išvykimą į užsienį ilgesniam nei šešerių mėnesių laikotarpiui.

Remiantis kitų miesto/rajono savivaldybių (Panevėžio m., Širvintos, Jurbarkas, Radviliškis, Kalvarijos, Vilniaus raj.) pateikta nuomone, priemonių, skirtų užtikrinti tinkamą vaikų teisės į mokslą įgyvendinimą pakanka, tačiau šiai problemai spręsti paprastai trūksta žmogiškųjų ir finansinių išteklių.

V. IŠVADOS

Išanalizavus ir įvertinus Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos, Lietuvos Respublikos gyventojų registro tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ir miesto/rajono savivaldybių administracijų pateiktus duomenis, darytinos šios išvados:

1. Dėl Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo nuostatų įgyvendinimo problemų nėra galimybės tiksliai apskaičiuoti iš šalies išvykusių nepilnamečių skaičių, suformuoti tikslų Mokyklose nesimokančių vaikų sąrašą bei nustatyti tikslų Lietuvos Respublikos mokymo įstaigose nesimokančių vaikų skaičių. Nors minėtas įstatymas sudaro prielaidas, kad gyventojai laiku deklaruotų gyvenamosios vietos pasikeitimą, įstatymo reikalavimų nežinojimas ir kitos priežastys lėmė tai, kad daugelis šeimų nėra deklaravę apie gyvenamosios vietos pasikeitimą, taip apsunkindami ir Nesimokančių vaikų duomenų bazės veikimą.

Preliminariai gauti mokyklose nesimokančių mokinių skaičiai (pažymėti kaip „Nerasti“) rodo realią padėtį apie šeimas ir vaikus, kurie apie tai nedeklaravę išvyko gyventi į užsienį ir Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose nesimoko.

2. Neužtikrinama tinkama asmenų pareigų, kylančių iš Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo nuostatų, vykdymo kontrolė.

3. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. balandžio 13 d. įsakymu Nr. V-515 patvirtinus Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemos nuostatus, problemos dėl duomenų surinkimo nepakito, nes iki šios dienos nėra patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo projektas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugpjūčio 4 d. nutarimo Nr. 889 „Dėl savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitos tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“, aiškiai įtvirtinantis atsakingų institucijų pareigas (veiksmus), susijusias su mokyklose nesimokančių vaikų paieška bei priežasčių nustatymu – už Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemos duomenų tvarkymą bei organizavimą atsakingo asmens paskyrimo ir atsakingų institucijų bendradarbiavimo klausimus, nesimokymo mokykloje sprendimo būdus, veiksmus, susijusius su poveikio priemonių taikymu ir kt. Dėl šios priežasties daugelis savivaldybių, laukdamos minėtų teisės aktų pakeitimų, savivaldybės tarybos sprendimu vis dar nėra patvirtinusios Duomenų apie nesimokančius vaikus paieškos bei priežasčių nustatymo atitinkamoje savivaldybėje tvarkos.

4. Dėl užtrukusių Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemos nuostatų ir specifikacijos tvirtinimo procedūrų bei programinės įrangos sukūrimo darbų Nesimokančių vaikų informacinės duomenų bazė funkcionuoja netobulai. Duomenų bazėje

„Nesimokantys“ kaupiami duomenys ne visada tikslūs, yra įtakoti korektūros, techninių ir kitokių klaidų.

5. Ribota asmenų, organizuojančių mokyklose nesimokančių vaikų paiešką bei priežasčių nustatymą, galimybė surinkti papildomą informaciją iš kaimynų, giminaičių, suinteresuotų institucijų apie vaikus, kurių šeimos, išvykdamos iš deklaruotos gyvenamosios vietos, apie tai neinformavo seniūnijos ar atitinkamo savivaldybės administracijos padalinio.

Ne visada tinkamas savivaldybių administracijų atsakingiems specialistams nustatytos pareigos – išsiaiškinti į nesimokančių vaikų sąrašą patekusių nepilnamečių nesimokymo priežastis – vykdymas.

6. Užtikrinant vaiko mokymąsi pagal privalomojo švietimo programas ne visada pakankamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir pagalbą teikiančių institucijų įtraukimas į priežasčių nustatymo ir problemų sprendimo procesą, ribotas vaiko ir šeimos atžvilgiu taikomų poveikio priemonių spektras – paprastai apsiribojama profilaktiniais pokalbiais ar žodiniu įspėjimu dėl gresiančios administracinės atsakomybės dėl nepakankamo tėvų valdžios panaudojimo ar panaudojimo priešingai vaiko interesams, nepakankamai plačiai naudojamos Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme įtvirtintomis galimybėmis dėl minimalios ar vidutinės priežiūros priemonės vaikui skyrimo, retai surašomi administracinio teisės pažeidimo protokolai už Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 181 straipsnio nuostatų pažeidimus, nėra taikomos civilinės ir baudžiamosios poveikio priemonės už vaiko iki 16 metų mokymosi pagal privalomojo švietimo programas neužtikrinimą.

7. Trūksta tėvų geranoriško bendradarbiavimo kaupiant informaciją apie jų vaiko mokyklos nelankymo priežastis, taikant prevencines priemones, organizuojant atitinkamos pagalbos vaikui ir šeimai teikimą.

8. Ne visos savivaldybės veda apskaitą apie mokyklos nelankančius 17 – 18 metų vaikus. Vaiko teisių apsaugos skyrius apie nesimokančius vyresnius nei 16 metų vaikus dažnai sužino tais atvejais, kai vaikas auga socialinės rizikos šeimoje, jam yra nustatyta rūpyba, vaikas daro nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo bei administracinių teisės pažeidimų požymių turinčias veikas ar kitais atvejais, kai, pavyzdžiui, tenka atstovauti vaiko teises ir teisėtus interesus teismuose ir pan.

VI. SIŪLYMAI

1. Atsižvelgus į Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo nuostatų įgyvendinimo problemas ir siekiant, kad asmenys, išvykstantys iš Lietuvos ilgesniam nei šešių

mėnesių laikotarpiui ar keičiantys gyvenamąją vietą, apie tai informuotų atitinkamas institucijas, siūlytina:

1.1. Didinti visuomenės informatyvumą apie įstatyme įtvirtintą pareigą informuoti apie gyvenamosios vietos pasikeitimus.

1.2. Svarstyti klausimą dėl galimybės susieti asmens gyvenamąją vietą ir pragyventą joje laiką su mokesčių/išmokų sistema.

2. Atsižvelgus į praktinius savivaldybių pastebėjimus, tobulinti ir užtikrinti tinkamą Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemos funkcionavimą, leidžiantį surinkti tikslesnius duomenis apie nesimokančių ir mokyklos nelankančių vaikus, taip užtikrinant galimybę, juos išsiaiškinius, greičiau imtis kompleksinių priemonių, skirtų jų teisei į mokslą užtikrinti.

3. Stiprinti prevencinę veiklą, skirtą mažinti mokyklos nelankančių vaikų skaičių, užtikrinti tinkamą Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. spalio 7 d. įsakymu Nr. V-1688 patvirtintos Mokyklos nelankančių vaikų sugražinimo į mokyklas programos įgyvendinimą, nenutrūkstamą prevencijos priemonių finansavimą.

4. Skubos tvarka svarstyti Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo projekto „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugpjūčio 4 d. nutarimo Nr. 889 „Dėl savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitos tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“ priėmimo klausimą.

5. Informuoti Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetą apie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus atlikto tyrimo metu nustatytas mokyklose nesimokančių vaikų problemas.

PRIDEDAMA:

1. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gautų ir Švietimo informacinių technologijų centro pateiktų duomenų apie nesimokančius vaikus palyginimas, 2 lapai.

2. Mokyklose nesimokančių vaikų skaičius (7-16 metų), 2 lapai.

3. Mokyklose nesimokančių vaikų skaičius (17-18 metų), 2 lapai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė